

AUTIZMO SPEKTRO SUTRIKIMĄ TURINČIŲ ASMENŲ GALIMYBĖS DARBO RINKOJE

DAINA ŠIEKŠTELYTĖ VALKERIENĖ

ASOCIACIJA „KITOKS VAIKAS“

UŽSIENIO PATIRTIS

- ✓ "Ant stalo gulėjo duomenys, kurie mums rodė kad mes padarėme klaidų ir daug ką praleidome. Iš tiesų mes praleidome progą pritraukti/įdarbinti talentą turintį ASS." (Jenny Lay-Flurrie, chief accessibility officer at Microsoft)
- ✓ Verslo ir technologijų gigantai „Microsoft“, „Ernst & Young“, „Ford“, „SAP“ – jau įvertino autizmo potencialą bei pridėtinę vertę verslui. (The growing acceptance of autism in the workplace - CBS News)

ATIDUMAS DETALĖMS

- ✓ GEBĖJIMAS PASTEBĖTI SMULKIAUSIAS DETALES – TAI NEEILINĖ SAVYBĖ, BŪDINGA ŽMONĖMS SU ASS.

Ši savybė ypač vertinga ieškant sisteminių klaidų IT ar kibernetinio saugumo, taikomosios matematikos, inžinerijos, mokslinių tyrimų srityse , taip pat dirbant darbą, susijusį su produktų kokybės kontrole

BESAŁYGIŠKAS LOJALUMAS

- ✓ DĒL PRIGIMTINIO POLINKIO LAIKYTIS STRUKTŪROS, TAISYKLIŲ, NUSISTOVĒJUSIOS TVARKOS, VAIKAI, TURINTYS ASS, ĮPRASTAI TVIRTAI LAIKYSIS SUTARTŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ. DĒL SPECIFINIO KALBOS IR SOCIALINIŲ SANTYKIŲ SUVOKIMO- NETURĒS IŠANKSTINIŲ NUOSTATŲ ŽMOGAUS ATŽVILGIU, BUS SU JUO SAŽININGAS.

Tony Attwoodas (1999) žmones su ASS apibūdino kaip ištikimus draugus, kurie galvoja „nepriklausomai nuo socialinio konteksto ar asmeninių įsitikinimų laikymosi“, neturi seksistinių, amžiaus ar kultūrinių nuostatų ir turi prigimtinį ryžtą ieškoti tiesos.

BESAŁYGIŠKAS LOJALUMAS

- ✓ DĖL PRIGIMTINIO POLINKIO LAIKYTIS STRUKTŪROS, TAISYKLIŲ, NUSISTOVĖJUSIOS TVARKOS, VAIKAI, TURINTYS ASS, ĮPRASTAI TVIRTAI LAIKYSIS SUTARTŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ. DĖL SPECIFINIO KALBOS IR SOCIALINIŲ SANTYKIŲ SUVOKIMO- NETURĖS IŠANKSTINIŲ NUOSTATŲ ŽMOGAUS ATŽVILGIU, BUS SU JUO SAŽININGAS.

Užsienyje atliktos darbdavių apklausos , nurodo kad darbuotojai turintys ASS, labai retai daro pravaikštas. (The National Autistic Society)

BESAŁYGIŠKAS LOJALUMAS

- ✓ DĒL PRIGIMTINIO POLINKIO LAIKYTIS STRUKTŪROS, TAISYKLIŲ, NUSISTOVĒJUSIOS TVARKOS, VAIKAI, SUAUGUSIEJI, TURINTYS ASS, ĪPRASTAI TVIRTAI LAIKYSIS SUTARTŲ ĪSIPAREIGOJIMŲ. DĒL SPECIFINIO KALBOS IR SOCIALINIŲ SANTYKIŲ SUVOKIMO- NETURĒS IŠANKSTINIŲ NUOSTATŲ ŽMOGAUS ATŽVILGIU, BUS SU JUO SAŽININGAS.

Užsienio bendrovių atlikti tyrimai įvertino šių darbuotojų lojalumą:

- net 90 proc. „Ernst & Young“ darbuotojų su ASS liko įmonėje, lyginant su neurotinipiais darbuotojais (75 proc.)
- SAP ir „Ernst & Young“ intesyviai vykdo darbuotojų, turinčių ASS paiešką. Bet išlaiko apylyges sąlygas į užimtumą visiems aplikuojuantiems

GEBĖJIMAS ĮSIGILINTI

- ✓ BET KOKIA DOMINANTI VEIKLA PRASMINGA, NES PANAUDOJANT JOS RESURSUS GALIMA SUORGANIZUOTI DAUGELĮ KITŲ PROCESŲ. SUAUGUSIEJI SU ASS PASIŽYMI GILIU TEMŲ, KURIOS JUOS DOMINA, IŠMANYMU – JIE GALI PADĖTI APLINKINIAMS PRAPLĖSTI JŲ ŽINIAS IR SUDOMINTI SAVO VEIKLA.

NESTANDARTINIS MAŠTYMAS

- ✓ NEŠABLONIŠKAS MAŠTYMAS GALI PADĖTI PAŽVELGTI Į PROBLEMĄ KITAIP IR ATRASTI, KAD JAI IŠSPRĘSTI YRA DAUGIAU BŪDŲ. VAIKAI, SUAUGUSIEJI SU ASS PASIŽYMI ŠONINIO MAŠTYMO GEBĖJIMU, GALI ĮŽVELGTI REIKALO ESMEĮ, PATEIKTI ORIGINALŲ POŽIŪRĮ IR PERSPEKTYVĄ.

DARBO GALIMYBĖS

✓ KONKURENCINGAS UŽIMTUMAS

Konkurencingas užimtumas yra visa ar nepilna darbo darbo diena įomnėje, gaunant atlygį už darbą, kaip ir bendradarbiai. Darbe žmogus nepriklausomas ir savarankiškas, jam nereikia asistento. (Autism Speaks)

DARBO GALIMYBĖS

✓ PALAIKOMAS UŽIMTUMAS

- Palaikomas užimtumas yra paslauga, kuri gali padėti gauti konkurencingą darbą integruotose darbo vietose, o tada gaunant nuolatinės palaikymo paslaugas, kurios padės išlaikyti užimtumą.
- Bendradarbiai, mentorai organizuoja užimtumo palaikymą. Darbuotojas įtraukiamas į darbo procesą. Jam suteikiama galimybė patirti asmeninį pasitenkinimą ir gyvenimo kokybę, neatsižvelgiant į jo sutrikimą.

DARBO GALIMYBĖS

✓ INDIVIDUALUS UŽIMTUMAS

- Kai darbo įgūdžiai ir pomėgiai tiksliai neatitinka siūlomo darbo, tačiau žmogus su ASS gali atlikti daugybę kitų darbo reikalavimų. Tokiu atveju galimas kompromisas tarp potencialaus darbdavio ir žmogaus su ASS dėl darbo pritaikymo.
- Individualus užimtumas yra lankstus procesas, skirtas individualizuoti darbuotojo ir darbdavio santykius taip, kad atitiktų abiejų pusių poreikius. Tai pagrįsta žmogaus su ASS stipriųjų pusių, interesų ir poreikių bei darbdavio verslo poreikių atitikimu.

DARBO GALIMYBĖS - INDIVIDUALUS UŽIMTUMAS

INDIVIDUALUS UŽIMTUMAS GALI BŪTI ĮVAIRIŲ FORMŲ:

- **UŽDUOTIES KEITIMAS:** kai kurios dabartinių darbuotojų darbo užduotys yra paskirtos naujam darbuotojui (pvz.: darbuotojui su ASS). Tai leidžia kitam darbuotojui sutelkti dėmesį į kritines savo darbo funkcijas ir atlikti daugiau to, ko jiems reikia, kad jis būtų atliktas. Tai gali reikšti, kad žmogui su ASS sukuriamą naują darbo vietą.
- **DARBO IŠSKIRSTYMAS:** esamas pareigybės aprašymas koreguojamas taip, kad jame būtų pateikiamos kelios, bet ne visos, užduotys iš pirminio pareigybės aprašymo.
- **DALIJIMASIS DARBU:** du ar daugiau žmonių dalijasi darbo užduotimis ir pareigomis, atsižvelgdami į vienas kito stipriąsias puses.

KĄ TURI MOKĖTI IR ŽINOTI POTENCIALUS DARBUOTOJAS SU ASS

ATSTOVAVIMAS SAU/SAVĖS ATSTOVAVIMAS/SAVIATSTOVAVIMAS

- kalbėti už save
- prašyti, ko jam reikia
- derėtis dėl savęs (bendradarbiauti su kitais, kad būtų pasiektas susitarimas, atitinkantis jo poreikius)
- žinodamas savo teises ir pareigas
- naudotis jam prieinamais ištekliais
- gebėti paaiškinti savo negalią rašant žodžius, paveikslėlius ar gestus

Įšmokti prašyti pagalbos yra dar vienas žingsnis ugdant saviatstovavimo įgūdžius.

Norint tai padaryti, žmogus turi sugebėti nustatyti, kad atsirado kliūtis ar sunkumai, ir tada kreiptis pagalbos, kad problema būtų išspręsta.

KĄ TURI MOKĖTI IR ŽINOTI POTENCIALUS DARBUOTOJAS SU ASS

- ✓ Portfolio sukūrimas
- ✓ Gebėti atlikti testus, atsakyti į rašytinius klausimus
- ✓ Darbo pokalbis (pasiruošimas, apranga, etiketas)

DARBO VIETOJE PRIIMTINI SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI DARBO VIETOJE

KAS IR KOKIĄ PAGALBĄ GALI SUTEIKTI ?

- mentoriai, kurie modeliuoja priimtinius socialinius įgūdžius.
- Asistentas, mentorius, kuris padės suprasti įvairius socialinius ženklus ir situacijas.
- grįžtamasis ryšys, asistentas, mentorius, įvertina elgesį.
- vaidmenų scenarijus su asistentu ar patikimu draugu, kad būtų galimybė demonstruoti priimtina elgesį darbo vietoje

DARBO VIETOJE KAS IR KOKIĄ PAGALBĄ GALI SUTEIKTI ?

Efektyvus bendravimas su mentoriumi ar asistentu

- kasdieniai patarimai ir atsiliepimai
- aiškūs lūkesčiai ir lūkesčių neatitikimo pasekmės
- ilgalaikių ir trumpalaikių tikslų nustatymas
- užduočių prioritetų nustatymas.
- sistemingas ir nuspėjamas projektų nustatymas

JAY LYTTON (aspergerio sindromas)

„Šiandien dirbu su suaugusiaisiais pelno nesiekiančioje organizacijoje „New Horizons“, kuri padeda asmenims, turintiems raidos sutrikimų. problemų. Dalis mano vaidmens apima tai, kaip palengvinti šių asmenų karjeros augimą darbo vietoje. Bandau padaryti tą patį mūsų klientams, ką M.I.N.D institutas padarė man. Gebu įsijausti į klientų poreikius, tačiau būtinai jiems nustatau aukštą kartelę.

Mano tikslas yra ne tik padėti jiems sėkmingai dirbti savo darbe, bet ir peržengti savo ribas, kad jie galėtų priimti naujus iššūkius. Daugelis šių klientų visą gyvenimą taip pat turėjo žmonių, kurie dėl jų negalios tikėjosi iš jų mažiau. Turime paskatinti juos tikėtis daugiau iš savęs, kad suteiktume jiems geriausias galimybes išnaudoti visas savo galimybes.

Vienas išskirtinis dalykas mano organizacijoje yra tai, kad kai kurie klientai taip pat laikomi darbuotojais. Jei galime paskatinti neįgalius asmenis jaustis įtrauktais į darbo vietą, jie ne tik atliks numatytas darbo vietas užduotis, bet ir gali įveikti konkretaus darbo iššūkius. „